

**MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE**

Cu titlu de manuscris
C.Z.U.: 321.011.3:321.6/.8[(567)+(532)]

SULAIMAN RAFIK

**FUNCTIONALITATEA FEDERALISMULUI
ÎN LUMEA CONTEMPORANĂ
(ORIENTUL MIJLOCIU)**

**561.01 – TEORIA, METODOLOGIA ȘI ISTORIA POLITOLOGIEI;
INSTITUȚII ȘI PROCESE POLITICE**

Autoreferat al tezei de doctor în științe politice

Chișinău, 2019

Teza a fost elaborată în cadrul Centrului Cercetări Politice și Relații Internaționale al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice.

Conducător științific:

MORARU Victor, doctor habilitat în științe politice,
profesor universitar, membru corespondent al AȘM

Specialitatea 561.01 – Teoria, metodologia și istoria politologiei; instituții și procese politice

Referenți oficiali:

1. **TEOSA Valentina**, doctor habilitat în științe politice,
profesor universitar
2. **CIBOTARU Viorel**, doctor în filologie, conf. univ.

Componența Consiliului Științific Specializat

(aprobată de Consiliul de Conducere al ANACEC prin Decizia nr. 11 din 23 noiembrie 2018):

1. **JUC Victor**, doctor habilitat în științe politice,
profesor universitar - Președinte
2. **SPRINCEAN Serghei**, doctor habilitat în științe politice,
conf. univ. – Secretar științific
3. **BENIUC Valentin**, doctor habilitat în științe politice,
profesor universitar
4. **SACA Victor**, doctor habilitat în științe politice,
profesor universitar
5. **EJOV Cristina**, doctor în științe politice, conf. univ

Susținerea publică va avea loc la **8 februarie 2019, ora 15.00** în ședința Consiliului Științific Specializat **D 561.01–33** din cadrul Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Chișinău, bd. Ștefan cel Mare, 1, Sala Mică de conferințe.

Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate la Biblioteca Națională a Republicii Moldova, Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan” și la pagina web a Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare (<http://www.cnaa.md>).

Autoreferatul a fost expediat la data de 6 ianuarie 2019.

Secretar științific al Consiliului Științific Specializat
Sprincean Serghei, doctor habilitat în științe politice,
conf. univ.

_____

Conducător științific:

Moraru Victor, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar,
membru corespondent al AȘM

_____

Autor

Sulaiman Rafik

_____

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța problemei abordate. Federalismul este unul dintre principiile aplicate în practica relațiilor dintre puterea centrală și puterea locală, exercitată în teritoriile aceluși stat. Aceasta nu este doar o formă de organizare a statului, un principiu al relațiilor dintre centru și regiuni, ci și un concept cuprinzător, o viziune specială bazată pe capacitatea de a descoperi potențialul de dezvoltare al unui stat. Viziunea federalistă este axată pe căutarea posibilităților de dialog, de soluții, reciproc acceptabile, de împărțire a responsabilității. De aceea, federalismul în lumea contemporană este sau poate, în anumite circumstanțe, să fie baza stabilității social-politice. Experiența federalismului în lume oferă un material bogat de reflecție pentru a evidenția cele mai bune practici și pentru a extrage elementele pozitive în cazul implementării lor în practica politică marcată de deficiențe.

Problema federalismului apare în ultimele decenii în prim-planul practicii politice internaționale, ea constituie subiectul dezbaterilor științifice actuale. Cunoașterea particularităților de aplicare a acestui concept în practica politică este importantă pentru politologi. Oricum, cu toată atenția acordată problemei federalismului în mediul științific, rămâne o serie întreagă de probleme neclarificate. În acest context, abordarea problemei funcționalității federalismului ar putea contribui la unele clarificări necesare.

Dezvoltarea federalismului (în special în Orientul Mijlociu) este o problemă complexă. Dificultățile și vulnerabilitățile în aplicarea practică a principiilor federalismului afectează comportamentul politic al maselor, neoferindu-le orientările necesare pentru organizarea propriului stat, evaluarea activității diferitelor sale componente. Toate acestea, luate împreună, nu pot decât să influențeze stabilitatea politică în societate, să se reflecte asupra conștientizării atribuțiilor structurilor statului și gradului de asigurare a puterii cu sprijinul necesar din partea poporului.

Natura etapei moderne a funcționării statelor necesită în mod obiectiv studii aprofundate politice și sociologice care dezvăluie esența, semnele și principiile, tipurile și modelele federalismului, perspectivele dezvoltării sale. Aceste circumstanțe au determinat actualitatea problemei federalismului și alegerea subiectului și obiectivele cercetării.

Materialul empiric, care necesită sistematizare și reevaluare, este destul de bogat și oferă posibilitatea unei cercetări pertinente. Astfel, subiectul propus presupune examinarea situației actuale în domeniul federalismului, pornind de la investigarea practicii federaliste a unor state din Orientul Mijlociu (Emiratele Arabe Unite, Irak, Siria, în special). Ar fi, desigur, imposibilă, prin intermediul unei singure lucrări, examinarea exhaustivă a problemei date. De aceea, ne-am

referit în cercetarea întreprinsă la doar câteva experiențe ale federalismului în acele țări pe care le-am considerat mai relevante pentru abordarea problemei.

Trebuie remarcat faptul că chestiunile legate de federalism continuă să atragă atenția cercetătorilor. Există multiple dovezi ale interesului recent pentru dezbaterile revigorate privind problema federalismului, cum ar fi conferința „Federalismul în Orientul Mijlociu” organizată în 2017 de binecunoscutul Institut Freeman Spogli de la Universitatea Stanford. De fapt, federalismul în Orientul Mijlociu este o problemă foarte relevantă în contextul actual. Regiunea a fost de mai mult timp, în opinia experților, o zonă de turbulențe și conflicte, iar evoluțiile rapide din regiune, instabilitatea internă și predictibilitatea slabă, distrugerea statalității și răspunsurile nesigure ale elitelor la provocările moderne au pus în mod repetat această problemă în centrul discuțiilor politice. Pe orizontul politic, apar tot mai multe proiecte de federalizare, în care autorii lor externi și interni văd oportunitatea de a ieși din labirinturile conflictelor generale, în care sunt atrase din ce în ce mai multe țări și regiuni.

Aceste considerente, prin urmare, determină locul special în lucrare, acordat studierii problemei federalismului în baza unor state din Orientul Mijlociu. De menționat, că realitățile politice din Orientul Mijlociu, marcate recent de tendințe federaliste, au o anumită justificare: ideea federalizării, expusă aici cu regularitate, denotă încercările autorităților locale și ale actorilor externi de a veni cu un model pentru păstrarea statalității într-o situație de slăbire sau dezintegrare a instituțiilor. Pe de altă parte, inițiativele federaliste pot fi văzute ca un efort al guvernului central, orientat spre păstrarea unității țării prin găsirea unui consens cu elitele regionale (adesea etnice sau neconfesionale). Aceasta este expresia dorinței de a îmbunătăți sistemul politic, care are puterea de a realiza mecanismele de guvernare, de a crea mecanisme de gestionare mai subtile. Guvernul de ordin federal ar putea să evite anumite rivalități provenite din regiuni, totodată stimulând și dezvoltând societatea civilă și democrația.

Descrierea situației în domeniul cercetării și identificarea problemelor de cercetare.

Demersurile științifice contemporane privind funcționalitatea principiilor federaliste în lumea contemporană au înregistrat o creștere semnificativă în ultima perioadă, integrând, de obicei, abordările politice și juridice. Ele s-au axat pe interpretarea experienței și evoluției istorice a conceptului de federalism, analiza diverselor aspecte teoretice și practice ale relațiilor federale, au subliniat natura specifică a acestei forme de organizare politică, au scos în evidență particularitățile doctrinei politice a federalismului și specificul implementării sale în sistemele naționale ale statelor moderne, fiind efectuate la scara globală, națională și regională a federalismului. Astfel de studii au fost semnate de un șir de cercetători notorii precum D. Elazar,

P. King, W. Riker, R. Watts, K. Wheare, V. Ostrom, M. Burgess, A. Lijphart, A. Stepan, P. Norris, R. Shapiro, J. Erk, L. Anderson, D. Ziblatt, M. Bookchin, J. Woelk, C. von Beyme, D. Weinstock, W. Norman, D. Halberstam ș. a. Lucrările lor au constituit baza teoretică și metodologică a cercetării noastre.

Particularitățile proceselor politice care au loc în prezent în Orientul Mijlociu au fost examinate în lucrările unor autori occidentali, cum ar fi M. Gunter, A. Danilovich, E. Davis, M. Peck, B. Galligan, D. O'Driscoll, D. Natali, J. Jude etc., precum și aparținând cercetătorilor legați nemijlocit de zona Orientului Mijlociu: M. Chibli, S. Choudhry, H. Al-Qarawee, A. Allawi, R. Al-Akhali, K. Keram, L. Khalil, K. Aqil, N. Saleh, I. Vanli, M. Ahmed și alții.

În mediul științific al Republicii Moldova, problemele federalismului au fost abordate, chiar dacă mai mult tangential, de V. Beniuc, V. Juc, V. Saca, A. Burian, S. Nazaria și alții. Este de remarcat caracterul general al mai multor studii, care au și sugerat posibilitatea realizării unei cercetări speciale, axate pe problemele federalismului, cu o viziune integrată asupra fenomenului federalismului în țările din Orientul Mijlociu, zona caracterizată în ultimele decenii de procesele social-politice complexe, conflicte civile, inversări de regimuri, provocări la adresa securității pe fundalul unor tendințe pronunțate de revigorare a ideii federalismului.

Un astfel de studiu ar putea oferi posibilitatea evaluării calității democrației în statele examinate, evaluarea scenariilor ipotetice ale dezvoltării viitoare a regiunii, testarea posibilelor soluții pentru pacea și stabilitatea statelor din Orientul Mijlociu, examinarea aplicării principiilor federalismului în realități politice concrete.

În felul acesta se pornește de la ideea: în general, în ciuda volumului considerabil de literatură științifică asupra diferitelor aspecte ale fenomenului studiat, examinarea problemelor tensiunilor politice din regiunea Orientului Mijlociu în contextul federalismului trebuie continuată și aprofundată, cu atât mai mult că lucrările anterioare, realizate pe parcursul anilor, și-au pierdut într-un fel relevanța datorită schimbărilor rapide în natura confruntărilor politice din regiune. Respectiv, sarcina pe care ne-o punem în lucrarea noastră, care ar sintetiza și ar putea să întregească, în măsura cuvenită, panorama cercetărilor, urmărește să evidențieze trăsăturile actuale ale desfășurării și soluționării dezacordurilor politice în Orientul Mijlociu în refracția lor la problemele funcționalității federalismului.

Având în vedere cele menționate mai sus, în special relevanța problemei studiate, am considerat că ar fi util să verificăm următoarele ipoteze principale:

1. Fenomenul federalismului, în toată diversitatea sa, este o parte integrantă a proceselor politice moderne. Formele contemporane ale federalismului sunt rezultatul unei serii de

evoluții și necesită o reevaluare care să fie justificată sub aspect teoretic de investigații științifice.

2. Lansarea și desfășurarea proiectelor de federalizare în diferite state (inclusiv cele din Orientul Mijlociu) indică faptul că funcționalitatea federalismului actual este interdependentă de realitatea politică a statului respectiv, condiționată atât de factori interni, cât și de factori externi.

3. Există o relație complexă între federalism și procesele de democratizare. Federalismul este benefic pentru dezvoltarea democratică, sprijină democrația activă și, în unele cazuri, poate contribui la o mai bună organizare a puterii de stat. În același timp, în democrațiile deficitare, formele federale pot împiedica dezvoltarea democratică.

Astfel, fiecare capitol al tezei va servi pentru a verifica una dintre aceste ipoteze, va contribui la atingerea scopului și obiectivelor cercetării, va prezenta concluzii și recomandări bazate pe aplicarea celor mai potrivite metode.

Scopul și obiectivele lucrării. Scopul principal al acestei teze de doctorat este de a elucidă condițiile de funcționare a federalismului contemporan și de a identifica și analiza oportunitățile și obstacolele care se manifestă în determinarea prezentului și viitorului politic al țărilor examinate.

Pentru atingerea scopului de bază a fost necesară fixarea atenției asupra următoarelor **obiective:**

- a studia particularitățile teoretice și metodologice ale abordării științifice a fenomenului federalismului contemporan;
- a sintetiza experiența de cercetare a practicii federaliste;
- a scoate în evidență valoarea principiilor federalismului contemporan;
- a realiza o abordare sistemică a relațiilor federale în statele contemporane;
- a determina particularitățile proceselor de integrare federală a unor state din Orientul Mijlociu;
- a examina problemele suveranității și egalității drepturilor subiecților federali;
- a identifica unele direcții de îmbunătățire a organizării puterii de stat;
- a efectua analiza comparativă a federalismului în diferite state ale lumii;
- a determina gradul de relevanță a problemei federalizării pentru realitățile politice ale Republicii Moldova.

Metodologia cercetării științifice. Pentru atingerea scopului și obiectivelor tezei au fost utilizate două categorii de metode de cercetare: 1. metodele care au servit la examinarea

materialului teoretic, elaborarea bibliografiei și cercetarea surselor, acumularea informației necesare, cum ar fi: analiza, sinteza, inducția, deducția; 2. trei metode de cercetare care au servit direct scopului investigației: abordarea sistemică, analiza comparativă, metoda normative-valorică.

Abordarea sistemică a fost aplicată pentru a investiga și a determina particularitățile proceselor federale. Aceeași metodă a contribuit la cercetarea complexă a federalismului contemporan, care a permis identificarea elementelor principale, precum și a interacțiunii dintre ele (este o metodă de cercetare utilizată foarte des de diverși cercetători în domeniul științelor politice). Analiza sistemică a permis obținerea unor clarificări conceptuale în abordarea fenomenului investigat.

S-a recurs și la analiza comparativă, care este o altă metodă de cercetare utilizată pe scară largă în domeniul științelor sociale și mai recent aplicată în domeniul științelor politice. Importanța acesteia derivă din depășirea cadrului național în cazul unei cercetări complexe și al extinderii zonei de investigare.

Examinarea literaturii de specialitate ne-a permis să remarcăm oportunitatea utilizării acestei metode în cazul cercetării instituțiilor politice, a fenomenelor politice, a sistemelor juridice sau a politicilor publice.

Metoda normativ-valorică s-a dovedit a fi o metodă utilă pentru cercetarea relațiilor federale în statele contemporane, pentru studierea problemelor suveranității și egalității drepturilor subiecților federali, pentru identificarea și analiza unor direcții de îmbunătățire a organizării puterii de stat.

Noutatea și originalitatea științifică cercetării este determinată în primul rând de aplicarea abordării politologice studiului federalismului, bazat pe o analiză specifică a problemelor dezvoltării proceselor politice, în special în țările din Orientul Mijlociu. Caracterul inovator al lucrării derivă și din axarea cercetării cu precădere pe problematica curentă, rezultată dintr-o serie de schimbări a realităților politice în diferite state contemporane. Teza este una dintre puținele lucrări din Republica Moldova în care problema federalismului este examinată luând în considerare situația politică actuală din Orientul Mijlociu.

Problema științifică importantă soluționată în teză constă în abordarea complexă a federalismului contemporan, fapt care a condus la analiza sistemică și contrastivă a realităților politice și care a permis determinarea condițiilor de funcționalitate a federalismului, în special, în statele Orientului Mijlociu.

Valoarea teoretică și relevanța practică a tezei. Importanța teoretică și relevanță practică a cercetării este generată de abordarea complexă a problemei federalismului contemporan, de completarea cadrului conceptual traditional de interpretare a federalismului prin referință la situații concrete din regiunea Orientului Mijlociu. Rezultatele studiului fac posibilă clarificarea înțelegerii politice a federalismului, în contextul societății globale, al recentelor schimbări de pe arena internațională. Teza susține, astfel, idea dialogului politic constructiv, promovează insistența în căutarea soluțiilor pentru îmbunătățirea actului de guvernare în statele cu democrație incipientă sau deficitară.

Astfel, luând în considerare obiectivele acestei cercetări, putem menționa că importanța teoretică a tezei este marcată de:

- obținerea unor rezultate privind particularitățile metodologice ale studiului federalismului contemporan;
- valorificarea experienței de examinare a formelor federalismului contemporan;
- identificarea elementelor specifice ale proceselor federale;
- determinarea factorilor care influențează funcționalitatea federalismului (bazată pe exemplele statelor din Orientul Mijlociu).
- verificarea aplicabilității principiilor federalismului în funcție de situația politică concretă, determinate de interesele actorilor politici interni și externi (cazul republicii Moldova).

Cât privește valoarea aplicativă a tezei, aceasta constă în special în:

- acumularea de experiențe noi privind analiza sistemică a federalismului;
- investigarea modelelor federaliste contemporane bazată pe analiza comparativă;
- evidențierea avantajelor și dezavantajelor federalismului
- clarificarea determinării politice a opțiunilor federaliste;
- posibilitatea de a folosi materialul teoretic acumulat în aplicare la procesul didactic, la elaborarea cursurilor în domeniul științelor politice la nivel de studii universitare și postuniversitare;
- oportunitatea utilizării materialului tezei pentru realizarea unor cercetări ulterioare axate pe abordarea problemei în cauză;
- prezentarea unor recomandări privind funcționalitatea federalismului contemporan pentru factori de decizie;
- argumentarea științifică a unor soluții privind stabilitatea socială și politică în actualele state federaliste sau state aflate în faza de federalizare.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere pot fi rezumate după cum urmează:

1. Realitățile politice ale lumii contemporane denotă aplicabilitatea principiilor federalismului în practica politică a țărilor în care există dificultăți în dezvoltare și consolidare. Conceptul de federalism înseamnă dependența reciprocă dintre federalism și democrație, precum și un potențial pentru dezvoltarea unui stat descentralizat, bazat pe respectul pentru drepturile și valorile cetățenilor săi. 2. Federalizarea ca model politic este flexibilă și democratică, capabilă, într-un context favorabil, să rezolve problemele politice dintre autoritățile centrale și locale, într-o țară multiculturală și polietică. 3. Principiile și modalitățile federalismului contemporan sunt determinate politic. Cazurile din Irak, Siria și nu în ultimul rând, cazul Republicii Moldova demonstrează amplu acest lucru.

Implementarea rezultatelor științifice s-a produs prin examinarea și aprobarea lor în cadrul ședințelor Centrului Cercetări Politice și Relații Internaționale și ale Seminarului Științific de Profil al ICJPS, prin rapoarte și comunicări la 10 Conferințe științifice internaționale, prin mai mult de 20 de publicații științifice, precum și în cadrul activității didactice a autorului în calitate de prof. asociat la Universitatea Mardin Artuklu din Turcia.

Publicații. Principalele teze ale studiului au fost expuse în mai mult de 20 de publicații științifice, editate la Chișinău, Berlin, Minsk, Comrat, Iași.

Volumul și structura lucrării. Teza a fost structurată în conformitate cu scopul și obiectivele cercetării și include următoarele componente: Introducere, adnotare (în limbile engleză, română, rusă), sumar, 3 capitole, Concluzii generale și recomandări, Bibliografie din 304 titluri. Lucrarea are un volum de 131 de pagini text de bază.

Cuvinte cheie. federalism, funcționalitate, Orientul Mijlociu, sisteme politice, realitate politică, suveranitate, putere de stat, federație, confederație, procese federale.

CONȚINUTUL TEZEI

În **Introducere** este prezentată argumentarea actualității și importanței temei investigate, se determină noutatea științifică a cercetării, se indică scopul și obiectivele tezei. De asemenea, în acest compartiment sunt menționate ipotezele pentru verificare, principalele metode de cercetare aplicate în scopul studiului, problema științifică soluționată de autor, importanța teoretică și valoarea aplicativă a rezultatelor cercetării, aprobarea rezultatelor și sumarul compartimentelor tezei, principalele rezultate prezentate în diferite publicații și în cadrul conferințelor naționale și internaționale.

Compartimentul I al lucrării intitulat *Reperete teoretice și metodologice ale cercetării federalismului contemporan*, divizat în trei subcapitole și consacrat verificării primei ipoteze, conține o analiză a lucrărilor științifice care abordează problematica federalismului contemporan. Capitolul se axează pe examinarea situației din domeniul cercetării. Tot aici sunt precizate aspectele, propuse spre cercetare, ale fenomenului studiat, este formulată problema științifică a studiului și sunt identificate modalitățile de soluționare a acesteia. Ca urmare a aplicării primei categorii de metode științifice care servesc la selectarea și analiza materialului teoretic (sinteza, deducția, inducția), au fost studiate bazele conceptuale ale interpretării federalismului contemporan, a fost descrisă experiența examinării formelor actuale de federalism, a fost făcută raportarea cercetărilor existente la postulatele teoretice ale federalismului în evoluția lor, au fost determinate perspectivele fenomenului federalismului. Toate acestea au permis realizarea obiectivului de studiere și generalizare a particularităților teoretice și metodologice ale abordării științifice a federalismului contemporan.

Examinarea unor importante surse bibliografice a permis o conturare substanțială a situației în domeniu și a dat posibilitate de a remarca interesul cercetătorilor din sfera științei politice pentru studiul aplicării practice a principiilor federaliste în țări precum SUA, Canada, Germania, Emiratele Arabe Unite, Irak ș. a. În acest context, este important de observat că federalismul se constituie într-un subiect actual în dezbaterile de ordin mai vechi, dar mai cu seamă recent, pentru politologi. Relevanța deosebită a „temei federaliste” poate fi explicată prin următorii doi factori. Provocările modernității produc astfel de motive alternative și interdependente ca necesitatea de a crea alianțe politice pentru construirea unui stat modern, dinamic în curs de dezvoltare; pe de altă parte, este evidentă necesitatea ca entitățile teritoriale mici, autonome, să fie mai responsabile pentru cetățeni, mai capabile să protejeze și să legitimeze apartenența la grupuri, tradițiile religioase, etnice, culturale, sociale și de altă natură [46, p. 3].

Necesitatea studierii modului de aplicare a principiilor, instituțiilor și tehnologiilor federalismului în funcționarea unui stat multinațional este deosebit de importantă în cazul în care se face vizibilă contradicția dintre dorința de a păstra identitatea și independența unor entități aparte (comunități etnice, entități teritoriale statale) și imperativul consolidării unității, integrității statului-națiune. Al doilea factor care actualizează cercetarea în domeniul federalismului ține de manifestarea unor tendințe complexe și contradictorii în organizarea politică teritorială a statelor moderne.

„Polifonismul” [40, p. 2] (multiplicitatea formelor) federalismului oferă posibilitatea de a privi fenomenul din diferite puncte de vedere. Diversitatea interpretărilor și a punctelor de

vedere referitoare la abordarea problemei federalismului poate fi clasificată în două direcții principale. În prima pot fi înscrise cercetătorii care susțin ideea că federalismul și democrația sunt două elemente inseparabile [5]. Alți cercetători (cei din categoria a doua) se concentrează pe promovarea opiniei că federalismul ca formă instituțională poate deveni un obiectul al manipulării de către elitele politice [47, p. 6]. Este o expresie a convingerii că federalismul este capabil să fortifice, dar și să diminueze potențialul democrației - în funcție de circumstanțele aplicării principiilor respective. Prin urmare, unii cercetători fac investigații teoretice și practice în favoarea argumentării avantajelor federalismului și alții - pentru a-i justifica dezavantajele. În acest context, abordarea problemei funcționalității federalismului ar putea dezvălui o serie de trăsături relevante ale fenomenului, generând unele soluții viabile pentru depășirea crizelor existente.

În prezent, ideea federalismului este frecvent vehiculată în comunitatea academică în calitate de „bază pentru creșterea participării politice și a stabilității democratice” [21, p. 2] și de resursă necesară pentru un „echilibru social-politic” [31, p. 20].

Experiența federalismului din întreaga lume oferă un bogat material de reflecție pentru a evidenția cele mai bune practici și pentru a identifica elementele pozitive în cazul implementării lor în practica politică, în special în cadrul celei marcate de deficiențe [19].

Atenția față de problema federalismului, încercarea de a înțelege și de a explica formarea și funcționarea sistemelor federative a generat un interes considerabil pentru cercetare pentru o lungă perioadă de timp. Volumul literaturii științifice dedicate analizei diferitelor aspecte ale acestui concept este cu adevărat enorm. Întregul set de surse examinate de autor în timpul pregătirii acestui studiu poate fi împărțit în mai multe grupuri.

În primul rând, acestea sunt studii de natură teoretică generală, consacrate examinării specificului fenomenului federalismului ca principiu fundamental al organizării relațiilor sociale în societățile eterogene. Un număr mare de studii de această orientare au făcut parte din tradiția științifică și au fost integrate ca parte integrantă în ideologia și practica politică a statelor moderne. Lucrările lui D. Elazar [13; 14; 15; 16], A. Lijphart [27], W. Riker [35] și alții, care au devenit clasice, conceptualizează relațiile federale ca mijloc de depășire a numeroaselor schisme sociale, un mecanism de integrare socială și depășire a conflictelor.

În cel de-al doilea grup de studii pot fi incluse cele dedicate analizei funcționării sistemelor federale în sistemele politice aparte, în diferite stadii de formare și dezvoltare a acestora. Majoritatea dintre autorii lucrărilor respective și-au stabilit sarcina de a descrie

minuțios și detaliat diverse chestiuni legate de problema federalismului: funcționarea relațiilor federale, evoluția lor în circumstanțe specifice ș. a. [10; 18; 28, etc].

Temele aflate în vizorul literaturii de specialitate includ o multitudine de concepte. În ultimul timp, cercetătorii s-au dedicat studiului diferitelor aspecte particulare (dar esențiale) ale federalismului. Avantajele și deficiențele federalismului au beneficiat, de exemplu, de o atenție specială a cercetătorilor [33; 38]. Dezavantajele observate în funcționarea guvernării de tip federal au de obicei două tipuri de inconveniente:

1. lipsa posibilităților de a impune o politică națională unică, care poate provoca anumite confuzii de ordin social-politic;
2. dificultatea de a lua decizii responsabile: suprapunerea limitelor de competență între guvernul național și cele ale entităților federației face dificilă atribuirea clară a vinovăției pentru politicile eșuate.

Efortul cercetătorilor în clarificarea diversității chestiunilor legate de problemele federalismului, așa cum arată considerarea literaturii de specialitate, cuprinde un spectru foarte amplu. Respectiv, abordarea politologică a federalismului înseamnă examinarea celor mai diverse aspecte ale fenomenului, cum ar fi: valorile principiilor federaliste și valoarea federalismului, migrația și federalismul, modelele contemporane ale federalismului, naționalismul vs. federalismul, problemele de ordi etnic raportate la federalism, factorul confesional, dilemele politice ale federalismului, rolul partidelor politice în formațiunile federale ale statului, motivațiile istorico-politice ale federalismului, federalismul și sistemul electoral, contradicțiile sistemului politic federal, proiectarea statelor în tranziție, distribuția puterii într-un stat federal, principiul autonomiei în federații, regionalismul vs. federalismul, problemele economice și fiscale ale federalismului, subsidiaritatea și federalismul, verticala puterii de stat, problema articulării puterii, descentralizarea puterii, relația dintre centru și periferie, impactul federalismului asupra dezvoltării statului, mecanismele de participare politică în condițiile federale, mișcările populare în contextul federalist, particularitățile federalismului în diferite țări și multe altele [7; 20; 25; 26; 29; 34; 39 etc.]. Firește, dezbaterăa unor astfel de probleme generează o gamă largă de interpretări - de la percepția principiilor federalismului ca un panaceu capabil să vindece toate maladiile societății moderne până la ignorarea categorică a potențialului său constructiv.

Criticii federalismului susțin că nu există o corelație directă între federalism și potențialul care îi este atribuit sau, cu alte cuvinte, nu există garanții că o guvernare federală a sistemului va încuraja democrația, va oferi prosperitate economică sau va favoriza minoritatea. Nu poate fi

trecut cu vederea nici faptul că, așa cum arată unii cercetători, federalismul nu prezintă o alternativă viabilă la secesionism și, în anumite circumstanțe, poate fi chiar un factor care favorizează impulsurile separatiste.

În orice caz, opiniile cercetătorilor din diferite țări se axează pe atestarea faptului că unele dintre mecanismele de gestionare a relației dintre federalism și aspirațiile democratice ilustrează modul în care diferite modele federale afectează preferințele, strategiile și deciziile actorilor implicați în procesul politic. Această afirmație este valabilă în special pentru societățile în care atât federalismul, cât și democrația sunt obiectele schimbării instituționale. există și procesul invers, atunci când opțiunea politică determină vectorul și calitatea proceselor de federalizare.

Cu alte cuvinte, nu este o coincidență faptul că specialiștii contemporani din domeniul științelor politice, în dezbaterile lor asupra condițiilor federalismului, asupra aplicabilității concrete a principiilor federalismului, asupra structurii statului, asupra funcționalității sau non-funcționalității federalismului contemporan, deseori aplică formula „puzzle” [9, 42] pentru federalism.

Mai mulți cercetători atestă, de asemenea, ambiguitatea conceptului în cauză: „federalismul suferă de ambiguități conceptuale” [1, p. 299]. Se constată: „Federalismul este unul dintre cele mai influente concepte în discursul politic modern, dar, totodată, și nucleul unei controversă enorme care rezultă din lipsa unei definiții coerente unice” [17]. În baza studiului literaturii de specialitate putem atesta că, în ciuda atenției acordate problemei federalismului, o serie de probleme circumscrise federalismului rămân încă nerezolvate.

În cercetările oamenilor de știință moldoveni problemele federalismului nu s-au bucurat de atenția necesară. Cu toate acestea, au fost publicate unele lucrări care au abordat problema. În studiul său, V. Beniuc, de exemplu, a efectuat o examinare complexă a conceptului de federalism. Este semnificativă, în viziunea noastră, sublinierea autorului: cu toate interpretările diferite ale federalismului, nu există un astfel de criteriu care să generalizeze toate trăsăturile federalismului. Dar nici nu trebuie. Principalul lucru este să înțelegem principiul federalismului și specificitatea manifestării acestuia în fiecare țară concretă [50, p.5-6].

În lucrările politologilor moldoveni, problemele federalismului apar de obicei examinate în contextul discuțiilor controversate despre eventuala federalizare a Republicii Moldova. Astfel, unii cercetători, care aplică conceptul de federalism realităților politice ale Republicii Moldova, sunt înclinați să respingă ideea federalizării țării, explicând: în cazul Moldovei, federalismul nu contribuie nici la eficiență, nici la justiție și, dimpotrivă, restrânge aria de aplicare a acestor principii. Moldova este o țară prea mică, ea poate fi condusă foarte eficient și de către o

singură conducere, iar crearea altor structuri de stat duce la mărirea cheltuielilor pentru funcționarii de stat și reduce din eficiența conducerii de stat” [30, p. 36].

Într-un studiu documentat și consistent, „Edificarea relațiilor internaționale postrăzboi rece”, V. Juc susține că federalizarea Republicii Moldova „este inacceptabilă și vine în contradicție cu interesele naționale, fiind un mijloc legal de recunoaștere internațională a regimului secesionist” [24, p. 234].

După cum reiese din mai multe lucrări ale cercetătorilor moldoveni, problema federalismului (prezentă cu o anumită intensitate atât în agenda politică cât și în cea mediatică) este aferentă conceptului de interes național. Acest concept politic devine, de fapt, o prismă prin care problema federalismului poate fi interpretată în realități politice concrete. În opinia noastră, este o abordare judicioasă și constructivă. Astfel, potrivit lui V. Beniuc, „esența interesului național, în principiu, și în special pentru Republica Moldova, este determinată de factorii care asigură continuitatea și calitatea statului și a societății în mediul concurențial intern și internațional” [2, p. 116]. Practic, în nicio lucrare a cercetătorilor moldoveni în care apare sintagma „federalizare” nu lipsește conexiunea la situația politică concretă a Republicii Moldova.

Remarcăm în acest sens compartimentul fundamental „Interesul național ca prioritate politică a dezvoltării durabile a societății” elaborat de cercetătorii Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, precum și o serie de lucrări semnate de V. Juc [23], V. Saca [36; 37], A. Burian [51], C. Ejov [12] etc.

Definind interesul național al Republicii Moldova, V. Juc subliniază următoarele: interesul național, „pe de o parte, ca o categorie a cărei parametri sunt determinați de situația internațională și, pe de altă parte, ca un sistem ale cărui valori prevalează în societate și la nivelul de stat - este designul și expresia nevoilor sociale și a statului prin activitatea liderilor politici” [23, p. 7].

S-a observat, de asemenea, un interes pentru problemele federalismului în lucrările specialiștilor moldoveni în domeniul dreptului. Astfel, referințe la problema dată au fost constatate în studiile lui I. Guceac, A. Smochină, S. Țurcan, M. Cusmir, V. Rusu, A. Guceac și alții.

Compartimentul al doilea al tezei, intitulat „*Provocările federalismului în Orientul Mijlociu contemporan*”, conține cinci paragrafe și se axează pe investigarea relațiilor federale în statele contemporane din Orientul Mijlociu.

După explicarea conceptului de Orient Mijlociu și argumentarea relevanței problemei federalismului pentru această regiune, autorul explică alegerea țărilor pentru analiză în lucrarea dată. Dintre toate țările din Orientul Mijlociu, autorul a decis să se concentreze asupra a doar câtorva (EAU, Irak, Kurdistanul irakian, Siria), care prezintă, în viziunea sa, cea mai relevantă experiență pentru fenomenul federalismului în Orientul Mijlociu. Aceste țări constituie baza analizei, în concordanță cu necesitatea de a reconcilia conotația generalizată a federalismului cu realitatea, care se regăsește în practica politică concretă.

Este important de menționat că federalismul este unul dintre conceptele-cheie care ar trebui luate în considerare atunci când se analizează situația politică din Orientul Mijlociu din ultimele decenii: „Fantoma federalismului este prezentă în Orientul Mijlociu” [30]. Pe orizontul politic, apar tot mai multe proiecte de federalizare, în care autorii lor externi și interni văd o oportunitate de a ieși din dificultățile unui conflict general, în care tot mai multe țări și regiuni sunt antrenate.

Prin abordarea subiectului federalismului în Orientul Mijlociu, este necesar să clarificăm situația într-o zonă „în care modelele vechi nu au reușit sau sunt aplicate fără a ține seama de noile realități. În general, acest lucru este în desfășurare” [28, p. 1]. Autorul consideră că federalismul se manifestă ca un proiect atractiv pentru Orientul Mijlociu. Acesta este motivul pentru care federalismul este în mod intrinsec legat de democrația propriu-zisă. Federalismul poate consolida democrația, permițând unui guvern responsabil să fie mai aproape de cetățenii săi.

În baza principiilor federalismului se formează anumite criterii politice și juridice ale unei structuri federale (aplicabile realităților din Orientul Mijlociu): 1. același teritoriu și aceeași populație sunt sub jurisdicția a două niveluri de guvernare; 2. fiecare nivel de autoritate are propria competență; 3. niciunul dintre nivelurile de guvernare nu are dreptul să desființeze altul; 4. La nivel federal, este obligatorie asigurarea intereselor regionale; 5. se prevede crearea unei instituții de mediere pentru soluționarea litigiilor dintre autoritățile centrale și regionale.

Este cert că în condițiile federalismului: 1. soluționarea conflictelor dintre nivelurile de guvernare are loc în sfera publică și nu într-un mod administrativ; 2. un regim politic democratic este, practic, aproape obligatoriu - satelit al unei adevărate federații; 3. societatea este principalul „beneficiar” al proiectului federalist [49, p. 149].

După cum notează experții, federalismul în Orientul Mijlociu este o noțiune, într-un fel, ambiguă. Este contradictorie și deocamdată puțin înțeleasă. Motivele pentru aplicarea

federalismului în Orientul Mijlociu se conturează mai degrabă ca o cale de ieșire din dificultăți, dar nu au fost încă studiate suficient.

Tendențele federaliste observate în țările din Orientul Mijlociu pot fi considerate „două imagini direct opuse” [52, p. 24-25]. Pe de o parte, ca dorința de a îmbunătăți sistemul politic, de a crea mai multe mecanisme de guvernare subtile și, prin urmare, de a spori incluziunea puterii politice. Prin consolidarea alegerii autorităților locale și extinderea puterilor consiliilor locale în sfera administrativă și financiară, guvernul nu implică doar regiunile în procesele administrative, ci, cel puțin în teorie, stimulează dezvoltarea societății civile și a democrației în țară. Este clar că normele formale ale Constituției reflectă mai degrabă aspirațiile părții active a societății în momentul adoptării legii fundamentale decât realitatea politică. Cu toate acestea, chiar și o extindere formală a spațiului democrației poate fi deja considerată un pas pozitiv. Pe de altă parte, inițiativele federaliste pot fi văzute ca o încercare a guvernului central de a păstra unitatea țării prin găsirea unui consens cu elitele regionale (adesea hetero-etnice sau profesionale). În cazul Irakului, această tendință este deosebit de pronunțată.

În capitol sunt dezvăluite principalele particularități ale proceselor politice actuale, în contextul problemei federalismului, sunt expuse dificultățile cu care se confruntă țările pe calea federalizării, situației fiecărei țări fiind dedicat un subcapitol. Cea mai dificilă experiență federală a Emiratelor Arabe Unite constă, de exemplu, în stabilirea unui echilibru adecvat și rezonabil între puterile federale și puterea Emiratelor în parte.

Vulnerabilitățile care afectează funcționalitatea federației în Irak se datorează mai multor motive, inclusiv existența sistemelor religioase sectare, faptului că diviziunea efectivă a puterii între guvernul Irakului și cel al Kurdistanului nu este suficient de clară. Printre alte probleme se numără: conflictele istorice bazate pe cultura seculară; lipsa tradițiilor culturii politice; faptul că politica de stat a Bagdadului nu este independentă ca o politică națională a Irakului.

Este examinat în detaliu cazul Kurdistanului irakian. Se ajunge la concluzia că fortificarea federalismului în Irak este posibilă doar dacă se elimină ambiguitățile generate de situația politică.

Transformările politice din Orientul Mijlociu sunt urmărite și pe exemplul Siriei. Federalismul este foarte conectat și disponibil pentru o țară precum Siria, care are o identitate multiplă. Așa că modelul federal, în viziunea autorului, este o soluție reală pentru această țară. Regimul republican a restabilit suveranitatea poporului. Cu toate acestea, din cauza democratizării necorespunzătoare a regimului, impactul oamenilor asupra deciziilor privind

propria lor bunăstare a fost minim. Reală democratizare a regimului este posibilă prin crearea unor structuri pluraliste fără a influența unitatea statului.

Astfel, în urma cercetării au fost analizate și identificate câteva direcții pentru îmbunătățirea organizării puterii de stat în regiune, a fost întreprinsă precizarea particularităților proceselor de integrare federală ale statelor din Orientul Mijlociu (Emiratele Arabe Unite, Irakul, Kurdistanul irakian, Siria).

Compartimentul al treilea al tezei, intitulat „*Problemele funcționalității federalismului*”, este divizat în 3 subcapitole și conține prezentarea rezultatelor obținute pe baza analizei comparative a modelelor federaliste contemporane. În același compartiment al tezei de doctorat au fost cercetate principiile federalismului contemporan și principalele probleme ale federalismului în statele contemporane, inclusiv țările din Orientul Mijlociu și Republica Moldova. În consecință, ca urmare a acestor cercetări, s-a realizat abordarea teoretică complexă a federalismului, au fost determinate particularitățile evoluției relațiilor federaliste, au fost identificate condițiile de funcționalitate a federalismului în diferite state ale lumii.

În acest context, au fost identificate particularitățile federalismului în Europa și au fost prezentate modelele de bază consacrate, inclusiv: modelul american, german, elvețian de federalizare și modelul francez (cunoscut ca modelul centralizat). Experiențele statelor federale sugerează un set de principii generale care să garanteze evoluția federației; statele federale se bazează pe valori comune și pe drepturile omului; conceptul de federalism european înseamnă dependența reciprocă dintre federalism și democrație.

Un loc special în capitol ocupă de problema federalismului în agenda politică și științifică a Republicii Moldova. Subcapitolul privind aplicarea eventuală a principiilor federaliste în viața politică a Republicii Moldova se axează pe analiza circumstanțelor, a contextului (inclusiv geopolitic) ideii federalismului pentru Republica Moldova, a pozițiilor actorilor politici în legătură cu această problemă, particularitățile conflictului din regiunea de est a Moldovei, analiza consecințelor deciziilor politice [30].

Lansarea ideii de federalizare a Republicii Moldova (în acel moment sprijinită de OSCE și alți actor politici internaționali) a avut loc în timp ce actualul teritoriu al Republicii Moldova „nu a funcționat niciodată ca o federație”, au constatat experții autohtoni.

Pe parcursul anilor, au fost propuse mai multe proiecte: Memorandumul de la Moscova sau Planul Primakov (05.08.1997), proiectul de federalizare a OSCE (1-3.07.2003), Memorandumul Kozak (2003), proiectul Voronin-Șova (2004), planul Iușcenco (2005) și

proiectul Dodon (2013). Este de remarcat că, la nivel de proiect, principiile federalismului au fost enunțate.

Cu toate acestea, formularea ideii federalizării a fost întotdeauna însoțită, în cazul experților externi, de semne de întrebare, ca și în cazurile următoare: „Rezolvarea conflictelor prin federalizare?” [8, p. 90], „soluționarea conflictelor pentru Moldova și Transnistria prin federalizare?” [30, p. 1], ultimul studiu indicând numeroase deficiențe care fac planul de federalizare practic imposibil de realizat [30, p. 2].

Este evident că mai sunt încă multe de făcut pentru a-i imprima transformării democratice a Republicii Moldova mai multă claritate, și nu poate fi neglijat faptul că mai sunt încă unele aspecte care trebuie analizate și precizate, pentru consolidarea necesară a statului. Există câteva variabile care, în cazul Republicii Moldova, după cum constată specialiștii [4], nu se încadrează nicidecum în cerințele federalizării: modul în care se propune constituirea unităților federale, statutul subiecților, repartizarea verticală a competențelor, delimitarea intereselor la nivel național și teritorial, distribuirea și exercitarea competențelor etc.

Acestea sunt circumstanțele datorate cărora „orice soluție federalistă, în viziunea rezonabilă a experților, înseamnă sfârșitul proiectului european al republicii” [11, p. 4]. Pentru mai mulți cercetători este clar - orice soluție de federalizare a Republicii Moldova ar fi propusă (chiar sub forma unei „autonomii extinse” pentru Transnistria), niciuna dintre ele nu are șansa de a reuși. Sistemul social și politic moldovenesc merge pe o cale proprie și, în ciuda provocărilor, în ciuda situațiilor tensionate și turbulente, funcționează în realitate. Critica proiectului de federalizare a Republicii Moldova se dovedește a fi judicioasă.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Procesele federalismului integrează în mod natural cursul general al lucrurilor și marchează realitățile politice în schimbare. Pe parcursul a mai mulți ani se atestă schimbări perceptibile majore în lumea în care trăim. Acest lucru este constatat de către cercetătorii preocupați de înțelegerea acestei lumi și de descoperirea tendințelor dezvoltării sociale. În contextul dat, problema federalismului a devenit tot mai pertinentă, tot mai pronunțată. Dezvoltarea acestui aspect are loc în contextul agravării situațiilor politice și geopolitice legate de categorii atât de complexe cum ar fi interesele naționale, funcționarea sistemului de stat, problemele existențiale ale statelor.

În epoca postrăzboi rece, mai multe țări au adoptat elemente și aspecte federative în cadrul lor constituțional pentru a face față diversității și necesității soluționării conflictelor inerente. În această listă se regăsesc astfel de state precum Belgia (1993), Rusia (1993), Bosnia și Herțegovina (1995), Etiopia (1995), Africa de Sud (1996), (2001), Irak (2005), Nepal (2015). În acest context, dezbaterile din spațiul public referitoare la federalism, descentralizare și acordarea autonomiei teritoriale pentru anumite grupuri etnice în state precum Siria și Libia subliniază relevanța contemporană a ideii federale.

În contextul problemei abordate, se evidențiază oportunitatea de a formula, din diverse perspective posibile, un răspuns la întrebarea: este oare federalizarea o cale către o democrație stabilă și o guvernare bună în societățile contemporane, în mare măsură divizate? Tentativa de a propune un răspuns pertinent în contextul întrebării formulate a și constituit obiectivul lucrării de față.

Contribuția principală a cercetării noastre constă în identificarea elementelor specifice ale proceselor de federalizare și determinarea condițiilor funcționalității federalismului. Concluziile la care am ajuns pot fi formulate în felul următor:

1. Experiența federalismului în lume oferă un material de reflecție bogat pentru a evidenția cele mai bune practici și pentru a extrage elementele pozitive în cazul implementării acestora în practica politică, marcată de deficiențe.
2. Federalismul a câștigat o popularitate considerabilă în a doua jumătate a secolului al XX-lea și la începutul secolului al XXI-lea, ceea ce se explică prin atractivitatea proiectelor federaliste de succes și prin tendințele obiective în dezvoltarea lumii moderne (democratizarea, globalizarea, extinderea structurilor de rețea în economie, sfera informațională etc.). În aceste condiții, poate fi explicată creșterea numărului de state federative și extinderea utilizării principiilor de federalizare de către statele contemporane.
3. Subiectul federalismului în lumea contemporană oferă posibilitatea de a cerceta fenomenul dat, foarte pronunțat în societatea contemporană, din perspectiva științelor politice, care dezvăluie specificul proceselor democratice în cadrul manifestărilor relațiilor federative [45].
4. Factorii politici au o mare importanță în construcția și funcționarea structurilor federative. Federalizarea, ca model politic, este flexibilă și democratică, capabilă să soluționeze problemele politice ce pot apărea între autoritățile centrale și cele locale, într-un stat cu numeroase culturi și etnii. Federalismul contemporan nu doar că reprezintă o formă de guvernare, ci se dezvoltă și devine o modalitate de organizare și optimizare a puterii politice, precum și un factor care determină în mare măsură buna funcționare a sistemului politic, în întregime.

5. Istoria formării și dezvoltării multor state federative arată că factorii sociopolitici, economici și natural-geografici au un rol special printre factorii ce influențează (cauze și condiții) asupra formării și dezvoltării sistemului de stat. Aceste circumstanțe stimulează diferite interese economice ale regiunilor și provinciilor, care pot întări sau slăbi tendințele centripetale și centrifuge în organizarea și funcționarea statului.
6. Interdependența federalismului, ca regim politic, de structură și organizarea teritorială a statului, de structura etno-teritorială și de nivelul de democratizare reprezintă un potențial sigur pentru dezvoltarea democrației prin creșterea numărului de actori implicați în procesul decizional, descentralizarea puterii și includerea minorităților din societate în procesul politic. Federalismul permite diversitatea, iar administrațiile locale pot aborda direct problemele locale. Întreaga națiune nu este uniformizată politic. Guvernele centrale și administrațiile locale pot fi mai adaptate pentru a face față problemelor specifice pentru întreg statul, cât și celor locale [43].
7. Structura federativă a statelor nu este determinată de mărimea teritorială, de densitatea populației sau de numărul de locuitori, de existența mai multor naționalități sau etnii, de regimul politic sau de forma de guvernare, ci de unificarea normativă și reglementarea internă a statelor pentru a răspunde la interesele sociale comune. Existența elementului dinamic federativ implică un echilibru între componentele federației. În general, statele federative se bazează pe valori comune și pe drepturile omului, cu alte cuvinte, pe principii democratice.
8. Federalismul nu duce întotdeauna la realizarea consensului etno-politic în societate, dar oferă posibilitatea de a gestiona conflictul etno-politic, prevenind escaladarea acestuia într-un conflict violent. În acest sens, statele-federații posedă un nivel ridicat al dezvoltării democratice, deoarece federalismul ajută la gestionarea conflictelor, permițând statelor și comunităților să-și urmărească propria politică prin a reduce tulburările sociale, care ar crește, dacă guvernul central ar trebui să decidă totul. Federalizarea permite cetățenilor să decidă multe lucruri la nivel local și să evite lupta împotriva politicilor naționale unificate, care ar fi aplicate uniform pentru întreaga populație a statului, în caz dacă doar guvernul național ar trebui să decidă totul.
9. Experiența constituirii federalismului în unele state din Orientul Mijlociu a arătat că federalismul nu este o formă universală pentru organizarea structurii politice a statului. Un stat federativ poate fi viabil și eficace numai dacă se bazează pe interesele pe termen lung ale tuturor componentelor constitutive ale acestuia și pe un sistem de valori politice, economice, bugetare, administrative, juridice de neclintit în societate [44]. Principiile și modalitățile de funcționare a federalismului contemporan sunt determinate politic. Cazul Irakului, Kurdistanului, Siriei și, nu în ultimul rând, al Republicii Moldova, demonstrează pe larg acest lucru [30; 42].

10. Procesul de democratizare din lumea modernă a dus la o creștere a gradului de diversificare a formelor regimurilor politice, funcționale în state federative. O analiză a dezvoltării statelor federative moderne arată că relațiile federale pot persista, pot fi semnificative din punct de vedere politic și se pot dezvolta inclusiv în regimuri politice nedemocratice și hibride. Cazul EAU este relevant în acest sens [41].

11. Deoarece federalismul ca fenomen politic are un potențial destul de mare de soluționare a conflictelor, o implementare reușită a federalismului necesită existența unor instituții democratice dezvoltate, a unei culturi politice democratice, a unor partide naționale puternice și a unor mecanisme bine gândite de soluționare a litigiilor. În condițiile regimurilor de tranziție, federalismul este o formă destul de instabilă de guvernare [45].

12. Concluziile obținute în rezultatul cercetării prezentate în lucrare pot fi aplicate în analiza proceselor politice decizionale la nivelul central de stat, dar și la nivel local, în pregătirea și promovarea reformelor instituționale, ținând cont de riscurile asociate acestora.

Respectiv, considerăm că obiectivul de bază al lucrării a fost realizat pentru a soluționa **problema științifică importantă** – cercetarea științifică complexă a federalismului contemporan, fapt care a condus la o analiză sistemică și contrastivă a realităților politice, întru determinarea condițiilor de funcționalitate a federalismului în diferite state ale lumii, în special în Orientul Mijlociu, dar și în Republica Moldova.

În conformitate cu concluziile prezentate, sunt propuse câteva **recomandări**:

1. Continuarea studiului aprofundat al practicii politice în contextul manifestării tot mai pregnante în societate a tendințelor federaliste.
2. Asigurarea condițiilor pentru implicarea societății civile în soluționarea problemelor legate de deciziile politice privind federalismul și implicarea în continuare a societății civile în dezbaterea și aplicarea principiilor federative. Ca urmare se cere să se înființeze comitete consultative naționale constituționale în statele în care se manifestă tendințe de federalizare.
3. Guvernul, prin instituțiile sale, trebuie să fortifice cultura politică democratică și cultura federalismului în societate, prin toate mijloacele posibile: prin sistemul educațional, prin mass-media, prin promovarea în societate a culturii politice, a conștiinței critice, a abilității de dezbateri sociale etc.
4. E nevoie să se evalueze exact potențialul federalismului de a soluționa conflicte concrete și să fie aplicat numai în cazul când există premise și oportunități clare.
5. Se cere ca societatea să asigure manifestarea deplină a funcției de democratizare a federalismului.

BIBLIOGRAFIE

1. Agnew John A. Postscript: Federalism in the Post-Cold War. In: Graham Smith (Ed.). *Federalism: The Multiethnic Challenge*. London - New York, 1995, pp. 294-301.
2. Beniuc, Valentin. Instrumente de realizare a interesului și securității naționale în contextul integrării europene (cazul Republicii Moldova). În: *Consolidarea administrației publice în contextul edificării statului de drept în Republica Moldova*. Materialele conferinței științifice internaționale. Chișinău, AAP, 2007, pp. 116-117.
3. Benz Arthur, Sonnicksen Jared. Patterns of federal democracy: tensions, friction, or balance between two government dimensions. In: *European Political Science Review*, 2015, Vol. 9, N 1, pp. 3-25.
4. Boțan Igor. The Federalization of the Republic of Moldova: Opportunities and Risks. [On-line]: <http://e-democracy.md/en/monitoring/politics/comments/20021209/> (Accessed 17.02.2017).
5. Broschek Jörg, Benz Arthur, (Eds.). *Federal Dynamics: Continuity, Change, and the Varieties of Federalism*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
6. Choudhry Sujit, Hume Nathan. Federalism, devolution and secession: from classical to post-conflict federalism. In: Rosalind Dixon, Tim Ginsburg (Eds.). *Research Handbook on comparative constitutional law in Asia*. New York: Edward Elgar Publishing, 2014, pp. 356-384.
7. Chrysochoou Dimitris N. Federalism and democracy reconsidered. In: *Regional and Federal Studies*, 1998, Vol. 8, Issue 2, pp. 1-20.
8. Coppieters Bruno, Emerson Michael. Conflict resolution for Moldova and Transdnistria through federalisation? Ceps Policy Brief, N 25. Brussels: Centre for European Policy Studies, 2002.
9. Davis Eric. The Puzzle of Federalism in Iraq. In: *Middle East Report*, 2008, Vol. 38, N 247, pp. 42-47.
10. Diamond Larry, Morlino Leonardo (Eds.). *Assessing the Quality of Democracy*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2005.
11. Dungaciu Dan. Acceptarea unei federații în Ucraina ar pune punct pe viitorul euroatlantic al regiunii. In: *Timpul (București)*, 2014, N 181, p. 4.
12. Ejoava Cristina, Cujba Anastasia. Repere istoriografice și teoretico-conceptuale ale cercetării interesului național. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2013, N 3 (63), pp. 32-38.
13. Elazar D. J. Cursed by Bigness or toward a Post-Technocratic Federalism. In: *Publius / The Federal Polity*, 1973, Vol. 3, N 2, pp. 239-298.
14. Elazar Daniel J. *Exploring federalism*. Tuscaloosa: University of Alabama Press, 1987.
15. Elazar Daniel J. International and Comparative Federalism. In: *PS. Political Science and Politics*, 1993, N 26 (2), pp. 190-195.
16. Elazar Daniel J. *Federalism and the way to peace / Reflections*, N 13. Kingston: Institute of Intergovernmental Relations, Queen's University, 1994.
17. Feeley Malcolm M., Rubin Edward L. *Federalism. Political Identity and Tragic Compromise*. Michigan: University of Michigan Press, 2009.
18. Fossum Erik John, Jachtenfuchs Markus. Federal challenges and challenges to federalism. Insights from the EU and federal states. In: *Journal of European policy*, 2017, Vol. 24, Issue 4, pp. 467-485.
19. Griffiths Ann, Nerenberg Carl (Eds.). *Handbook of Federal Countries*. Montreal and Kingston: McGill-Queen's Press, 2005.
20. Hofmeister Wilhelm, Tayao Edmund (Eds.). *Federalism and decentralization: perceptions for political and institutional reforms*. Singapore: Konrad-Adenauer-Stiftung, 2016.
21. Inman Robert P. *Federalism's Values and the Value of Federalism / NBER Working Paper N 13735*. Cambridge: National Bureau of Economic Research, 2008.
22. Interesul național ca prioritate politică a dezvoltării durabile a societății In: *Puterea politică și coeziunea socială în Republica Moldova din perspectiva integrării europene*. Chișinău: Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM, 2010, pp. 38-70.
23. Juc Victor, Dodu-Savca Carolina. L'intérêt national – facteur déterminant des priorités stratégiques de la République de Moldova. In: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, 2014, N 2, pp. 7-26.
24. Juc Victor. Edificarea relațiilor internaționale postrăzboi rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice. Chișinău: Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei, 2011.
25. Kalu John O., Bing Dov. Implication of Federalism in „Federal” Related Political Institutions: A Conceptual Analysis. In: *Perspectives on Federalism*, 2016, Vol. 8, Issue 3, pp. 45-68.
26. Kavalski Emilian, Zolkos Magdalena (Eds.). *Defunct Federalisms: Critical Perspectives on Federal Failure / Federalism Studies*. New York: Routledge, 2016. 220
27. Lijphart Arend. *Patterns of Democracy. Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. Second edition. New Haven, Connecticut: Yale University Press, 2012.

28. Mallat Chibli. Federalism in the Middle East and Europe. In: Case Western Reserve Journal of International Law (Cleveland), 2003, Vol. 35, N 1, pp. 1-14.
29. Mills Robin, Alhashemi Fatema. Resource Regionalism in the Middle East and North Africa: rich lands, neglected people. Washington: Brooking Institution, 2018.
30. Moraru Victor, Sulaiman Rafik. The issue of federalism in the political and scientific agenda of the Republic of Moldova. In: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2018, N 3, pp. 27-43.
31. Myerson Roger. Federalism and Incentives for Success of Democracy. In: Quarterly Journal of Political Science, 2006, Vol. 1, N 1, pp. 3-23.
32. Neukirch Claus. Coming closer to a solution in Moldova? In: Helsinki Monitor, 2003, N 4, pp. 89-99.
33. Norman Wayne. Negotiating Nationalism. Nation-building, Federalism, and Secession in the Multinational State. New York: Oxford University Press, 2006.
34. Pateman Carole. Participatory Democracy Revisited. In: Perspectives on Politics, 2012, March, Vol. 10, N 1, pp. 7-19.
35. Riker William H. Federalism: Origin, Operation, Significance. Boston: Brown and Company, 1964.
36. Saca Victor. Interese politice și relații politice: dimensiuni tranzitorii. Chișinău: CEP USM, 2001.
37. Saca Victor. Interesul național al Republicii Moldova în contextul extinderii Uniunii Europene. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2010, N 3, pp. 37-42.
38. Saleh Nagham Mohammed. Federalism in the Iraqi Constitution 2005. Reality and Ambition. In: Journal of International studies (Baghdad, Baghdad University), 2005, pp. 47-68.
39. Samuels David. Federalism and Democratic Transitions: The „New” Politics of the Governors in Brazil. In: Publius, 2000, Vol. 30, N 2, pp. 44-61.
40. Shapiro Robert A. Polyphonic Federalism: Toward the Protection of Fundamental Rights. Chicago: The Chicago University Press, 2009.
41. Sulaiman Rafik. Federalism: the conditions of functionality. In: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice (Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice), 2017, N 2 (174), pp. 270-273
42. Sulaiman Rafik. Political transformation in the Middle East (Syria as an example). In: International Journal of Communication Research (Iași, România), 2015, N 4, pp. 313-317.
43. Sulaiman Rafik. The faces of Federalism. In: Victor Moraru (coord.) Europeanizarea: fațetele procesului. Chisinau: IIESP, 2013, pp. 107-110.
44. Sulaiman Rafik. Way to federalism: the relevant Asian experience. In: Law and Politology (Azerbaijan, Georgia, Republica Moldova), 2016, N 33, pp. 53-56.
45. Sulaiman Rafik. The phenomenon of federalism: opportunity of the approach in terms of political sciences: In: Convergențe spirituale Iași-Chișinău. Iași, 2017, N 12-13, pp. 301-305.
46. Watts Ronald L. Executive Federalism: A Comparative Analysis / Research Paper N 26. Kingston: Queen's University, 1989.
47. Yusuf Hamza A., Mohammed Bello Umar. State Stability and National Reconstruction: An Exploratory Review of Nigeria Federal System. In: Journal of Social and Management Sciences, 2017, Vol. 3, N 1, pp. 1-9.
48. Ziblatt Daniel. Structuring the State: The Formation of Italy and Germany and the Puzzle of Federalism. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2006.
49. Артеев Сергей. Международные связи субгосударственных акторов в контексте эволюции федерализма. In: Вестник МГИМО – Университета / MGIMO Review of International Relations, 2018, N 2 (59), pp. 145-164.
50. Беньюк Валентин. Общетеоретические подходы к вопросу о федерализме. Chișinău: CEP USM, 2006. 55 p.
51. Буриан Александр. Федерализация Европейского союза и перспективы НАТО. In: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, 2013, N 1, pp. 20-33.
52. Кузнецов Василий, Звягельская Ирина. Проблемы государственности на Ближнем Востоке. In: Свободная мысль, 2015, N 4, pp. 18-31.

Publicațiile autorului la tema tezei

1. Victor Moraru, Rafik Sulaiman. *The issue of federalism in the political and scientific agenda of the Republic of Moldova*. In: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2018, N 3, pp. 27-43. ISSN 1857-2294.
2. Victor Moraru, Rafik Sulaiman. *Labirints of federalism: the way of Kurdistan*. In: Moldoscopie, 2018, N 4, pp. 80-90. ISSN 1812-2566.
3. Rafik Sulaiman. *Federalism: the conditions of functionality*. In: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2017, N 2, pp. 270-273. ISSN 1857-2294.
4. Rafik Sulaiman. *The phenomenon of federalism: opportunity of the approach in terms of political sciences*. In: Convergențe spirituale Iași-Chișinău, 2017, N 12-13, pp. 301-305. ISSN 2343-9661.
5. Rafik Sulaiman. *Contemporary federalism: some findings and reflections*. In: Moldoscopie, 2017, N 3, pp. 153-156. ISSN 1812-2566.
6. Rafik Sulaiman. *The federalism - between benefits and disadvantages*. In: Национальная философия в глобальном мире. Минск: Беларуская навука, 2017, pp. 282-283. ISBN 978-985-08-2207-9.
7. Rafik Sulaiman. *A way to federalism: the relevant Asian experience*. In: Law and Politology, 2016, N 33, pp. 53-56. ISSN 1987-5533.
8. Rafik Sulaiman. *The opportunities and the limits of the federalism*. In: Pregătim viitorul promovând excelența. Studii și articole. Iași: Editura Apollonia, 2016, pp. 435-441. ISBN 978-606-8410-74-6.
9. Rafik Sulaiman. *The emergence of the federalism in United Arab Emirates*. În: Știință, Educație, Cultură. Vol. 1. – Comrat: Universitatea de Stat din Comrat, 2016, pp. 202-205. ISBN 978-9975-83-012-6.
10. Rafik Sulaiman. *Iraq From state of nationalism to state of federalism*. In: Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători. Chișinău: Universitatea AȘM, 2016, pp. 167-171. ISBN 978-9975-933-83-4.
11. Rafik Sulaiman. *Scientific study based on the Kurdish question*. In: Convergențe spirituale Iași-Chișinău, 2016, N 10-11, pp. 503-508. ISSN 2343-9661.
12. Rafik Sulaiman. *The ancient and modern Kurdish history*. Berlin: Soran, 2016. 130 p. ISBN 978-3-981668-67-4.
13. Rafik Sulaiman. *Political transformation in the Middle East (Syria as an example)*. In: International Journal of Communication Research (Iași, România), 2015, N 4, pp. 313-317. ISSN 2246-9265.
14. Rafik Sulaiman. *Federalism: oportunitatea abordării politologice*. In: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2015, N 3, pp. 203-206. ISSN 1857-2294.
15. Rafik Sulaiman. *Federalismul ca problemă politologică*. In: Tendințe contemporane ale dezvoltării științei. Chișinău: Universitatea AȘM, 2015, p. 177. ISBN 978-9975-3036-4-4.
16. Rafik Sulaiman. *The political interferences of the federalism*. In: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2014, N 1, pp. 201-204. ISSN 1857-2294.
17. Rafik Sulaiman. *Fatetele federalismului*. In: Victor Moraru (coord.). Europeanizarea: fatetele procesului. Chișinău: IIESP, 2013, pp. 107-110. ISBN 978-9975-57-064-0.
18. Rafik Sulaiman. *Federalism and confederalism: geopolitical aspects*. In: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2011, N 3, pp. 209-212. ISSN 1857-2294.
19. Rafik Sulaiman. *Theoretical and scientific studies based on visions of Sheikh Zayed*. - Berlin: Evra Verlag, 2007. 160 p.
20. Rafik Sulaiman. *Academic contrastive study based on Berzanis and Kurdish question*. Berlin: Han Verlag, 2006. 290 p. ISBN 978-3-940997-10-4.
21. Rafik Sulaiman. *Itinerarul sinuos al unei chestiuni cruciale: kurzii în istorie*. In: Victor Moraru (coord.). Politica și comunicarea în tranziție / Seria „Starea mass media”. Chișinău: IMM, 2006. – pp. 247-250. ISBN: 978-9975-934-95-4.
22. Rafik Sulaiman. *Kurds over history*. Berlin: Evra Verlag, 2004. 116 p. ISBN 978-3-937716-07-7.

ANNOTATION

Rafic Sulaiman. Functionality of federalism in the contemporary world (Middle East). Doctoral thesis in political sciences. Chisinau, 2019.

Thesis structure. This PhD thesis contains annotation (in English, Romanian, Russian), summary, introduction, 3 chapters, general conclusions and recommendations, 131 pages of basic text, bibliography of 304 titles.

Key words. Federalism, Middle East, political systems, functionality, political reality, sovereignty, state power, federation, confederation, federal processes.

The field of the study. Political Sciences.

The purpose of the PhD thesis is to elucidate the conditions of functionality of contemporary federalism and to identify the opportunities and obstacles that play roles in determining the political present and future of the the examined countries

The research objectives: to study the theoretical and methodological peculiarities of the scientific approach of the contemporary federalism phenomenon; the systemic approach of federal relations in contemporary states; to identify some issues of sovereignty and equality of rights of federal subjects; to determine the particularities of the federal integration processes of the Middle East states; to identify some directions for improving the organization of state power; the comparative analysis and the determination of the principles of contemporary federalism; to study the problem of federalism related to the political realities of Middle East states.

Scientific novelty and originality of the obtained results. The thesis has an innovative character well argued by the research process of current problems, which have resulted from a series of changes in the political realities of various contemporary states. Here is presented a complex approach of federalism, based on systemic and comparative analysis of ongoing political processes. It is one of the few papers in Moldova in which the issue of federalism is examined taking into account the current geopolitical situation of the Middle East.

The important scientific problem solved in the thesis is the complex approach of contemporary federalism, which fact led to the systemic and contrastive analysis of political realities and which allowed the determination of its functional conditions, especially in Middle East states.

The theoretical importance of the thesis is marked by the achievement of some results regarding the methodological particularities of the approach to contemporary federalism, the identification of specific elements of the federal processes, the determination of the factors of the functionality of federalism.

The applicative value of the thesis consists in the possibility of using this theoretical material in the didactic process and for carrying out further research in the field.

The implementation of scientific results was achieved by examining and approving them at the Center of Political Research and International Relations and the Profile Seminar of the ICJPS, through reports and communications at International Scientific Conferences, publication of more than 20 scientific works, as well as within the didactic activity of the author as associate professor at Mardin Artuklu University in Turkey.

ADNOTARE

Rafik Sulaiman. Funcționalitatea federalismului în lumea contemporană (Orientul Mijlociu). Teză de doctor în științe politice. Chișinău, 2019.

Structura lucrării. Teza conține: adnotare (în limbile engleză, română, rusă), sumar, introducere, 3 capitole, concluzii generale și recomandări, 131 pagini text de bază, bibliografia din 304 titluri.

Cuvinte-cheie. Federalism, funcționalitate, Orientul Mijlociu, sisteme politice, realitate politică, suveranitate, putere de stat, federație, confederație, procese federale.

Domeniu de studiu. Științe politice.

Scopul tezei de doctorat constă în elucidarea condițiilor funcționalității federalismului contemporan și identificarea oportunităților și obstacolelor care se manifestă în procesul determinării prezentului și viitorului politic al țărilor examinate.

Obiectivele cercetării: studierea particularităților teoretice și metodologice de abordare științifică a fenomenului federalism contemporan; abordarea sistemică a relațiilor federale în statele contemporane; identificarea unor probleme ale suveranității și egalității în drepturi ale subiecților federali; determinarea particularităților proceselor federale integraționiste; identificarea unor direcții de perfecționare a organizării puterii de stat; analiza comparativă și determinarea principiilor federalismului contemporan; cercetarea problemei federalismului raportată la realitățile politice ale unor state din Orientul Mijlociu.

Noutatea științifică și originalitatea rezultatelor obținute. Lucrarea are un caracter novator derivat din cercetarea unor probleme actuale, survenite în rezultatul unui șir de modificări ale realităților politice din diverse state contemporane. Abordarea federalismului este complexă, bazată pe analiza sistemică și comparativă a unor procese politice în derulare. Este una dintre puținele lucrări în spațiul moldovenesc în care problema federalismului este examinată ținându-se cont de actuala situație politică a statelor din Orientul Mijlociu.

Problema științifică importantă soluționată în teză constă în abordarea complexă a federalismului contemporan, fapt care a condus la analiza sistemică și contrastivă a realităților politice și care a permis determinarea condițiilor de funcționalitate a federalismului, în special, în statele Orientului Mijlociu.

Importanța teoretică a tezei rezidă în obținerea unor rezultate referitoare la particularitățile metodologice de abordare a federalismului contemporan, determinarea unor elemente specifice ale proceselor de ordin federal, precizarea condițiilor de funcționalitate a federalismului în statele contemporane.

Valoarea aplicativă a lucrării constă în posibilitatea utilizării materialului tezei în procesul didactic și pentru realizarea unor ulterioare cercetări în domeniu.

Implementarea rezultatelor științifice s-a produs prin examinarea și aprobarea lor în cadrul ședințelor Centrului Cercetări Politice și Relații Internaționale și ale Seminarului Științific de Profil al ICJPS, prin rapoarte și comunicări la Conferințe științifice internaționale, prin mai mult de 20 de publicații științifice, precum și în cadrul activității didactice a autorului în calitate de prof. asociat la Universitatea Mardin Artuklu din Turcia.

АННОТАЦИЯ

Рафик Сулейман. Функциональность федерализма в современном мире (Ближний Восток). Докторская диссертация в области политологии. Кишинёв, 2019.

Структура диссертации. Диссертация содержит: аннотацию (на английском, румынском, русском), резюме, введение, 3 главы, общие выводы и рекомендации, 131 страниц основного текста, библиографию из 304 наименований.

Ключевые слова. Федерализм, функциональность, политические системы, политическая реальность, суверенитет, равенство прав, государственная власть, федерация, конфедерация, федеральные процессы.

Область исследования. Политические науки.

Цель диссертационной работы: определить условия функциональности современного федерализма и выявить возможности и препятствия, которые играют роль в определении политического настоящего и будущего некоторых стран.

Задачи исследования: изучить теоретические и методологические особенности научного подхода к современному федерализму; осмыслить, на основе системного подхода, федеральные отношения в современных государствах; выявить некоторые особенности в проявлении суверенитета и равенства прав субъектов федерации; определить характеристики федеральных интеграционных процессов; определить некоторые направления совершенствования организации государственной власти; провести сравнительный анализ и определение принципов современного федерализма; исследовать проблемы федерализма, связанные с политическими реалиями ближневосточных государств.

Научная новизна и оригинальность полученных результатов. Диссертация обладает новаторским характером, исследованием текущих проблем, возникших в результате ряда изменений в политических реалиях различных современных государств. Комплексный подход к федерализму определяется системным и сравнительным анализом текущих политических процессов. Это одна из немногих работ в Молдове, в которых рассматривается вопрос о федерализме с учетом нынешней геополитической ситуации в ближневосточных государствах.

Важной научной проблемой, решаемой в диссертации, является комплексный теоретический подход к феномену современного федерализма, который привел к системному и сравнительному анализу политических реалий и позволил определить обстоятельства функциональности федерализма в разных государствах Ближнего Востока.

Теоретическая значимость диссертации выражается в раскрытии, на теоретическом и методологическом уровне, особенностей современного федерализма, идентификации конкретных элементов федеральных процессов, определения условий функциональности федерализма.

Практическая ценность диссертации заключается в возможности использования этого теоретического материала в дидактическом процессе, а также для проведения дальнейших исследований в этой области.

Внедрение научных результатов осуществлялось путем их рассмотрения и утверждения на заседаниях Центра политических исследований и международных отношений и профильного семинара ИЮПСИ, посредством докладов и сообщений на международных научных конференциях, публикацией более 20 научных работ, а также в рамках деятельности автора в качестве доцента в Университете Мардин Артуклу в Турции.

Aprobat spre tipar: 02.01.2019.
Hârtie ofset. Tipar digital.
Coli de tipar: 1,8.

Formatul hârtiei 60×84 1/16.
Tirajul 25 ex.
Comanda nr. 01.

Biblioteca Științifică (Institut) „A. Lupan”
Secția Editorial-Poligrafică
Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 1

**MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE**

Cu titlu de manuscris
C.Z.U.: 321.011.3:321.6/.8[(567)+(532)]

SULAIMAN RAFIK

**FUNCTIONALITATEA FEDERALISMULUI
ÎN LUMEA CONTEMPORANĂ
(ORIENTUL MIJLOCIU)**

**561.01 – TEORIA, METODOLOGIA ȘI ISTORIA POLITOLOGIEI;
INSTITUȚII ȘI PROCESE POLITICE**

Autoreferat al tezei de doctor în științe politice

Chișinău, 2019